

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

HEGEDŰS ISTVÁN

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ívnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (Jakik Óvár. Bástyautca I. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagútca, 15. sz. a.) küldendők.

Miképen készítheti elő helyesen a család gyermekét az iskola számára?

II.

(Befejező közlemény.)

„Óvjuk meg a gyermeket fejlődésében minden olyantól, mi őt káros irányban terelhetné.“ E tétel, melyet Kellner a nevelés egyik fontos alaptörvénye gyanánt állít fel, volt mult cikkünk utolsó szava.

Régi paedagogiai igazság, hogy jobb óvni, mint büntetni. A kis gyermek nem tudja magát megóvni, nem, mert neki nincs értelme s így sejtelve sincs a rosztól. Ennek folytán az ő első óvói a családban kell hogy legyenek, és pedig az apa és anya.

Ezen fontos neveléstani kötelességének felfogásában azonban igen csalódnék a család, ha működés körét csak arra szorítaná, hogy a gyermeket csak a „külveszélyektől“ igyekszik megóvni. Ily kimért eljárás feladatának csak fél megoldása lenne. Gondunkat azon veszélyekre is ki kell terjesztenünk, a gyermeket azon ellenségtől is meg kell védelmeznünk, mely saját vérében lappang. Ez azonban nem holmi „eredeti bűn“-féle, hanem ellenkezőleg: egy szükségképeni következménye az ő legmagasabb méltóságának, az ember erkölcsi szabadságának, mely a rosztat, mint olyat, felesmeri és épen azért kerüli. Mig azonban a gyermek e tudatra nem emelkedett fel, addig őt, különösen az első gyermekévekben, képtelen-né kell tennünk arra, hogy az észszerűnek határait átléphesse.

Ezen feladatunk érvényesítésére száz meg száz alkalmat nyújt a mindennapi élet, csak méltatnók figyelmünkre az ilyen „kicsinyességek“-et is. Példa-

képen mutassunk fel a számtalanból itt csak néhányat: Ne engedjük meg soha, hogy a gyermek játékszerűen olyat használjon, a mi reá most, vagy később veszélyes lehet, így: hegyes ollót, éles kést, képez kártyát ne adjunk kezébe. Szintén nem gyermekeknek való a fényes gyűrű, vagy a csillogó pénzdarab, mert később egész ártatlanul el fogja venni és elcseni, a nélkül, hogy tettének fontosságát csak sejtene is. Ne engedjük, még tréfából sem, hogy nekünk vagy bárkinek fájdalmat okozzon, mert különben a káröröm csiráját plántáljuk belé. Ne hozzuk kísértetbe olyat mondani, mi nem igaz, mert ezáltal a hazugságnak magvát hintjük el lelkében. Adjunk kezébe csak olyan játékeszközöket, melyeket könnyen nem törhet el, mert ezáltal megóvjuk a rombolási szenvedélytől. Ne engedjük, hogy rendetlen időben, vagy csak hogy olyant egyék, mi csupán inyét csiklandozza, mert különben egy nyalánkot fogunk nevelni. Ne tőrjünk semmi makacsságot, ha nem akarunk zsarnokot nevelni önmagunknak . . . Ilyen eljárást értünk mi *óvás* alatt. Ilyen kicsinyességeknek látszó, pedig gyakran az egész életre kiható bajok ezreivel találkozik a fejlődő gyermek már a bölcsőtől kezdve, s melyeket a család, ha ignorál, nem egyik legfontosabb szülői kötelességét ignorálja-e a nevelés munkájának sikeres keresztülvitelében? . . . Ilyeneket ne tessék számításon kívül hagyni a családnak, mert csak így léphet fel önérzettel követelőleg majd az iskolával szemben!

Azokban a nevelés körüli munkánk nemcsak nemleges; kötelességünk nemcsak annyiból áll, hogy gyermekeinket megóvjuk minden rosztól. Tevélegesen is kell munkálnunk a végre, hogy gyermekeinknek lelkében minden jónak magvát elhíntsük, és pedig

már akkor, midőn az a jó és rossz közti különbséget még nem is tudja felfogni. Itt eszközünk, mely épen ellentétje amannak, a szoktatás. Hogy a szokásnak mily hatalmas van, azt eléggé mutatja azon példaszörűvé vált állítás: „a szokás második természet.”

A szokás szoktatás által hozatik létre, vagyis állandó megtartás által ugyanazon cselekvési kör gyakorlatában. Ez az egyetlen út arra, hogy a gyermek hasonló esetekben állandólag hasonlólag cselekedjék. Itt sem szabad azonban azt képzelnünk, hogy a gyermek fejlődésében valami kicsinyes és jelentéktelen lenne, hisz maga a természet is kicsinységekből állítja elő a nagyokat. Különösen főtörékvésünk legyen megóvni gyermekeinket a téves nézetektől, hogy majd, midőn az értelem kora bekövetkezik, az esetleges rossz szokások önmaguktól semmisüljenek meg. Ellenkező esetben a gyakorlás által megerősült és öntudatára ébredt akarat el fogja nyomni a gyenge értelmet, és segítőjévé teszi, ha érdekében leendő, a létező törvényt mindenféle tekervényesség, alattomoság és ravaszság, sőt hazugság és csalás által is kijátszani. A szoktatás azonban legyen következetes és ne engedjen meg semmi kivételt, mert az ilyenek könnyen szabálytá válhatnak. Csak így szokik a gyermek illemre, tisztaságra és rendre minden dologban, minden munkájában, így különösen az iskolai élet két sarkerejére: az engedelmisségre és munkásságra. „Győzd meg gyermekedet a felől, hogy megteheti azt, amit tenni kell; tedd az engedetlenséget neki nehezzé és hiúsíts meg arra minden kísérletet; kívánd tőle csak a valóban kivihetőt és könnyisd meg neki — a nélkül, hogy ő azt észrevenné — az engedelmisséget: és akkor felébreszted benne az engedelmisség belső ösztönét, és ez egy igen jó útra való leendő az iskolába, sőt az életbe is.”

Épen így lehet a szoktatás által gyermekeinket munkásságra vezetni. Munkánk sikere itt attól függ csupán, hogy a természetes ösztönt a jó, a helyes felé irányozzuk. A helyes itt egyszersmint a természetes is, csak meg kell érteni. A gyermek azon jár, hogy a dolgokkal mindennemű látható változást hozzon létre, ha mindjárt azok el is törnek; a darabok neki valami újak, melyeket saját erejével hozott létre. Ennek oka, hogy a gyermek teremteni akar; egy művet akar előállítani, mit láthat, megtagogathat, mert ez neki örömet okoz. Ezen munkássági ösztön tűnik ki a gyermek minden já-

tékából; mentől inkább igénybe veszi ez az ő munkásságát, annál kedvesebb az neki. A játék a gyermeknek munka, és a játékban az ő munkásságát előmozdítani, annyi mint alapot vetni meg a későbbi komoly munkálkodáshoz. Tanuljon tehát játszani, majd kezével és lábával, melyeknek épen ezáltal tanulja meg használatát; majd a virágokkal és levelekkel, a melyeket koszorúvá köt vagy részeire szaggat; majd kavicsokkal, csigákkal, melyeket maga gyűjtögetett; majd mesterségesen készített játékszerekkel is. De valami kész, változtathatlant ne adjunk neki. Hogy az ilyen mennyire nem elégti ki a gyermeknek játékban nyilvánuló szellemét, arról meggyőződhetünk, ha az ők szokottabb játékait megpillantjuk. A leányka a báb után kap, melyet levetkezett, felöltöztet, megmosdat, etet, — szóval, mint a hogy az anya szokott tenni a gyermekkel. A fiú labdát és karikát hajgál, katonákkal bibelődik . . . szóval mind olyan dolgok érdeklik, melyeknek alakja és könnyen mozgathatósága a teremteni vágyó cselekvési ösztönnek alkalmat ad minden nyomon valami újat előállítani. Ilyen szempontból kell a gyermekek játékait felfognunk, s így kell azokat jövődjük érdekében külső cselekvés-vágyuk, munka ösztönük felébresztése, megszilárdítása érdekében kizsákmányolnunk!

De az iskola szellemi tevékenységet is kíván, és pedig első sorban figyelmet, vagy is azt, hogy a gyermek szemmel és füllel, szóval egész lélekkel, kizárólag és tartósan a tanításon csüngjön. Hogy e tekintetben is mily sok hiánnyal lépnek a gyermekek az iskolába, azt minden tanító tudja. Némely gyermekek egészen egyebet néznek és hallnak, ezek szóra kózzottak; mások meg igen keveset vagy épen semmit sem hallnak és látnak, ezek nem érdeklődők. Honnan ered e baj? Onnan, hogy ezek elejétől fogva nem lettek megszoktatva arra, hogy érzékeiket helyesen használják.

Ki valaha viláckiállítást látott, az tapasztalhatta önmagán, hogy ott az egyes részek csak úgy tűnnek fel, ha egy jó vezetőnk van s ha az egésznek szemlélésére ismételten megjelenünk. Egy vidéknek, festménynek vagy egy zenei darabnak egyes részei az első szemlélésre vagy hallásra az egy időben való és különböző benyomások nagy mennyisége miatt nyomtalanul elvesznek. Lám! ilyenek velünk felnőttekkel történnek meg, kiknél pedig ezen benyo-

mások igen gyakran csak ismétlései korábbi benyomásoknak; velünk is történhetnek ilyenek, kiknek pedig szemei és fülei nagyobb gyakorlottsággal bírnak a megsejtelésben. És most képzeljük magunkat egy gyermek helyzetében. Midőn ennek érzékei felébrednek, az egészen új benyomásoknak mily óriási nagy száma támadja meg azonnal a gyakorlatlan tehetséget! Mindenesetre elég arra, hogy az igaz irányt eltévesztve vagy hideg közönyösséget teremtessen, vagy felületességre vezessen, a mely csak a kimagaslót ragadja meg és türelmetlenül mindég csak új benyomások után sovárg. Im a hiu kíváncsiság, a felületes kapzsiság megoldott problémája!

Itt ismét egy szép tér nyílik a családi nevelés tevékenységének, hogy a gyermeket helyes irányban az iskola számára előkészítse. A család az, melynek vezetése alatt a gyermek látni és hallani, kezdetről fogva helyesen figyelni és helyesen szemlélni megtanulhat és megtanulnia kell. A család feladata, hogy a közönyös szemet érdeklő benyomások által munkára izgassa, a folytonosan tétovázó tekintetet egy pontra irányozza és tartósan oda bilincselje. Erre alkalom van elég. A ház szobáival, részeivel, az atya dolgozó szobája, a piac és utca, a természet számtalan teremtményei a kertben, réten, mezőn és erdőben gazdagon adnak arra tárgyat elég változatoságban és fokozatos komplikáltságban.

„Midőn az Ur Isten a földnek állatait megteremté, az ember elé állította, hogy lássa azokat és hallja, miként nevezettek el, hogy úgy hívassanak azután azok.“ Az irás ezen találó szavainak gazdag paedagogiai tartalma van. Nemesak az emberiségnek első szellemi tevékenysége van megjelölve az ő gyermekkorában itt, hanem egyszersmint minden egyes számára a kezdő pont van fölmutatva azokban. Bizony, hacsak helyes szemléltethetséget hozna minden gyermek az iskolába oda léptekor, és csak azon kis körből, mely környezetét képezi s csak azokról, mik az ő felfogó képességének megfelelnek: mennyivel könnyebb lenne az iskola munkája a kezdetnél, mennyivel nagyobb érdekeltség mellett folytathatná s mennyivel nagyobb eredménnyel fejezhetné be azt!

Vegyük a mondottakhoz még hogy azon kedv mellett, mely a szabad munkásság által létrehozott munkából származik, a gyermek kedélyvilága a házi nevelésben a legjobb ápolatást nyerheti. A legjobb táplálékát ez magából a család szelleméből szívja. Hol beszédben és tettben őszinte kegyességet, ille-

delmet, jó erkölcsöt, mindenütt és mindenkor rendet és tisztaságot, barátságot és szívből jövő szeretetet tapasztal mindenik tag közt; hol igazság és kölcsönös bizalom uralkodik a házban: ott a gyermek kedélye nem fog gyomot teremni; az iskolának pedig könnyű lesz az itt elhintett magvakból izmos fát növelni, mely egykor nemes gyümölcsöket fog teremni a hazának, az emberiségnek.

Ezen magasztos családi szellemet ápolni legyen és maradjon kötelessége mindazoknak, kik egy családdhoz tartoznak és mindenkifelett szent kötelessége azoknak, kik annak fejei. Szóval és tanításban, óvólag és szoktatólag, minden tetteben legyen oly élő példánykép minden szüle, hogy az ifju nemzedék abból nemes mintát nyerhessen. (Kellner).

K. S.

Az öntudat és fejlesztése.

(Befejező közlemény.)

Az öntudat felébredtével új tevékenység vár a nevelőre. Nevelési eljárásában az óvás, ápolás, gyakorlás mellett eddig főleg a szoktatást alkalmazta, most föllép ezek mellé a példa s az oktatás. Azt szokták mondani: a példa vonz. Ez főleg áll a gyermekekre nézve. Ha a gyermek látja, hogy nevelője öntudatosan cselekszik, ő is követi cselekedeteit. Eleinte csak külsőleg, de azután magába mélyedve, tudatosan. A nevelő így beszél: én olvasok, a gyermek is követi e kifejezést, s ő is azt mondja: én olvasok. Ez a szó én eleinte csak máz, de később valósággá válik. A nevelő kezd ítélni. A gyermek követi példáját, eleinte vakon, tudat nélkül: később maga lábára áll, önállólag s gyakran ellentétesen itél nevelőjével.

Midőn a gyermek ilyféle kifejezései: én látom, én úgy szeretném, én úgy gondolom, elárulják az öntudat felébredését, az oktatás is föllép nevelési eszköz gyanánt. Az oktatás alatt azonban itt nem szabad a gyermek által érthetetlen lélektani fejtegetéseket, hanem önkifejtőleg, később socraticailag alkalmazott kérdezgetést kell érteni. Például: Te, úgy látom örülsz? Mond meg, minek örüvöndesz? Te kedvetlen vagy. Ugye rosszul esik elkövetett hibáidra gondolni? — Hogyan érzed magad, ha arra gondolsz, hogy anyádnak mily örömet fogsz okozni névnapján, esinos rajzolatoddal? Ilyen és hasonló kérdések fejlesztik a belérzékét, önismeretre vezetnek, s azért a nevelőnek semmi alkalmat nem szabad elszalasztania, hogy növendékének énjére hathasson.

Az öntudat kifejlése után a figyelemre szoktatás is tágabb kört nyer. Fokként tágítanunk kell már most a figyelem határait, s ha eleinte megelégedtünk azzal, hogy a gyermek a tárgyaknak lényeges részeire

figyel: most már azt is kívánjuk meg tőle, hogy az esedékesekre szintén figyeljen. Hogy pedig a figyelmeztetés kedves szokássá váljék a gyermeknél, buzdítsuk öntevékenységre, mert ez magával hozza azt, hogy a gyermek figyel foglalkozásának tárgyára. Végül pedig arra is szoktassuk a növendéket, hogy a munkazaj, járás-kezelés, beszélgetés, kisebb testvéreinek játéka ne vonja el figyelmét a munkától, midőn p. leckéjét tanulja, vagy feladatát készíti. Csak úgy lesz figyelme erőssé.

Az óvás, ápolás és szoktatás lassanként egészen megváltoztatja eddigi alakját. Rá kell vezetni a fejlődő növendéket arra, hogy a reá nézve káros dolgoktól maga óvja meg magát; ha beteg, s ápolásra van szüksége ne forduljon a legesekélyebb dolgokért is másához, ha pedig valamely rossz szokást vesz észre magán, legyen képes önerejéből is leszokni arról.

Az én munkája az öntudat kifejlése után korántsem szűnik meg. Első munkája az énnel, hogy a dolgok megsemmisítésére törekszik, a mi neki akadályul szolgál, azt elpusztítja, Uralkodik ez által a tárgyak fölött, s tapasztalni akarja hatását az öntudatlan tárgyak fölött. Ezért pusztítja el a gyermek oly hamar játékszereit; ezért zuzza össze a miveletlen ember első ölhevülése pillanatában azon tárgyat, melyet nem használhat úgy, a mint azt akarná; így kerül sok oly dolog a sarokba, hol belepi a por és feledékenység, míg végre valamely szerencsés véletlen újra napvilágra hozza. Az egyszerű fiú is megvetőleg hagyta az úton heverni a patkót, melyet apja előrelátólag fölvetett, eladott, s az érte kapott pár garasért cseresnyét vett, mivel aztán oly jól esett a fiúnak szomját oltani. Ilyen példák hamar megtanítják a gyermeket arra, hogy énnünknek egészen más feladata van, mint a folytonos pusztítás. Ez végre is oda vezetne, hogy az én magamagát is megsemmisítené.

Az öntudat munkásságának második foka, midőn a tárgyakra nem megsemmisítőleg, hanem átalakítólag hat, Azon tárgyakat, melyek céljaira nem alkalmasak. földolgozás által alkalmasakká teszi. Így jönnek létre a nyers terményekből a készítmények, s lesz a gyapjuból posztó, a fából deszka, a vasból kés, fejsze, szeg, stb. Hogy mennyire uralkodik ez a törekvés az emberiség egész történetében, azt számos tény bizonyítja. Eszközzé tette az ember a földet, midőn azt először fölturta s bevetette; eszközzé az állatokat, midőn azokat magához szelidítette: sőt tulságig menve eszközzé tette az erősebb nép a gyengébbet, midőn azt zsarnokilag elnyomta. A gyermek lassanként magától is rájő arra, hogy nem szükséges a tárgyakat megsemmisíteni, s maga is megkísérti azokat átalakítani. Ha nem hiányozik mellőle a nevelői kéz, hamar leszokik a mindent pusztító hajlamról.

Vizsgáljuk azonban a viszonyt, mely két én között van. A lelketlen tárgyak eltűrték az én megsemmisítő s átalakító törekvését, de ha az én egy másik

énnel jó viszonyba, a másik énnel akarja megsemmisítő hatását éreztetni, itt egy új jelenséggel találkozunk: a másik én ellenállásával. Két én összeütközéséből küzdelem származik. Egyik sem semmisítheti meg a másikat, legfőlegb egyik eszközévé válik a másiknak. Ez a szellemi fensőbbség diala, s itt szerepel az öntudat, mint ur és szolga. Ily viszonyban áll a szülő gyermekével, az előljáró alattvalójával, a gazda cselédjével. De csak külső lesz e viszony, ha a gyermek okosabb a szülőinél, az alattvaló előljárójánál, a szolga uránál. Legsajnosabb zsarnokság az, melyet a gyermek gyakorol szülőin, ha azokon felülkerekedik. Épen azért kell úgy nevelni a gyermeket, hogy neveléséhez az elkényeztetésnek még árnyéka se jusson. Gyermektársaival ám éreztesse szellemi fensőbbtségét, legyen játékaiban vezér, nemes törekvéseikben első: de szülőivel szemben soha se legyen más, mint engedelmes gyermek.

Két én küzdelme azonban nem vezet szükségképpen egyik elnyomására. A nehézségek kiegyenlítettnek; mindegyik fél elismeri a másik jogait, s többé nem e kifejezés uralkodik én és te, hanem mi. E kifejezés, ez emancipatio, teremtette a társadalmat, s a társadalom különféle viszonyait. E kifejezésen: mi, nyugszik a család, a társaság, az állam.

Az öntudatnak végeélja az önismeret s mások elismerése. Sokrates a jósa föliratai közül különösen megragadta e mondatot: „Ismerd meg tenmagadat.“ Az ő bölcselete nem is voltegyéb, mint a delphii föliratok, tehát az utóbbi eszmének is, megvilágosítása. „A mit akartok, hogy cselekedjenek veletek az emberek, ti is azokat cselekedjétek nekik.“ E bölcs mondat pedig az én és én küzdelmére vonatkozik, s legnépszerűbb nyelven hirdeti mások elismerését. Társadalmi bajainkat, botlásainkat, tévedéseinket, s mindennapi pörpátvarainkat épen az okozza, hogy nem ismerjük önmagunkat s nem ismerünk el másokat.

Ezekben ohajtottam az embernek, ez öntudatos lénynek az öntudatlan állapotból való kifejlését kimutatni, iparkodván bebizonyítani, hogy az ember szellemi élete voltaképp csak ott kezdődik, a hol az énnel kezdete van. Csak énnükre vonatkoznak tehát Leibnitznek szavai: Minden önálló lény az egész mindenséget visszatükrözi magában.

Bárány I. Gyula.

IRODALOM.

Comenius és Pestalozzi, mint a népiskola megalapítói.

II.

Alaptermészetiük.

Comenius János Amos, nemzetiségre nézve morva volt. 1592. év marcius 29-én Nievnitzben szüle-

tett, s meghalt 1617. nov. 15-én Amsterdamban, nézetünk szerint alaptermészetének hajlama, fejlődése és hatásánál fogva tárgyi paedagog. Ezen állításunkat következtetjük:

1. Akadémiai tanulmányainak fejlődése menetéből;

2. A „külső természetről“ való fogalmából, a mit ő paedagogiája alapjának tekint;

3. Azon körülményből, hogy kiváló érdeklődéssel viseltetik a képző anyag iránt.

Pestalozzi János Henrik schweiczi, született Zürichben 1746. január 12-én és meghalt Bruggban 1828. febr. 17-én. Nézetünk szerint hajlama, fejlődése és hatásánál fogva alanyi paedagog, Ezen állításunkat következtetjük:

1. Önoktatva (autodidaktisch) képzőmenetéből.

2. A „belső természetről“ alkotott fogalmából, melyet pedagogiája alapjául állított fel.

3. Azon körülményből, hogy ő főmunkásságát az emberi lélek alaperejének kiképzésére fordítja.

Tárgyi embernek az olyat nevezzük, ki kiváltképen azon dolgoktól függ, melyek őt körülveszik, kire azok nagy befolyást gyakorolnak, őt ugyszólva képezik, legyenek bár ezen tárgyak valódiak, érzékiek, vagy mint elvont tanok s vélemények benső világukba léteznek. Az ilyen természetű emberek az őket körülvevő világot mintegy magukba vonják, a külső benyomásokat lelkük mint sugarakat öleli fel, hogy azokat magukból ismét kilöveljék. Alanyi ember alatt ellenben olyat értünk, ki a külvilág befolyásától magát többé vagy kevésbé függetlenül tartja, mintegy kész képét hordja a világnak magában és saját énjéből oly képeket hoz elő, melyeket vagy soha sem vett fel külérzékeivel, vagy a melyek annyiban független szülőttei teremő bensejének, a mennyiben csak csekély behatásra volt szüksége a külvilág részéről. Ezen nézetünk mellett kezünk alatt levő paedagogjaink nyilatkozatai tanuskodnak. Comeniusnál nem lelünk holmi, az ő alaptermészetének hajlama és fejlődésére vonatkozó direct megjegyzéseket, mert mint Herder mondja: „a szerény férfiu csak keveset szól magáról“; ellenben Pestalozzi munkáiban csaknem kizárólag magáról beszél. Bizonyára oly körülmény ez, melyet mérlegelésünk közben szem elől téveszteniünk nem lehet. De indirect célzást találunk Comeniusnál is, midőn pl. mondja: „Életem veszteségeit és hiányait mások felfedezéseivel kívánom pótolni.“ E megjegyzésével kora árvaságára és elhanyagolt ifjúkori neveltetésére céloz, melyet illetőleg Pestalozzival egy sorsban osztozik, de egyszersmint ebben világosan kimondja az obiectiv mivelődsnek szükségességét is. Ha azon auktoroknak nagy számát vesszük is figyelembe, kiket ő tisz-

telettel emleget s „szorgalommal“ tanulmányozott, könnyen következtethetünk arra, hogy ő bensőleg vágyott obiect ismeretek után. Ha pedig azon körülményt vesszük tekintetbe, hogy Comenius miként fordult kora jelesebb embereihez és még levelek által is, hogy azoknak nézetét, véleményét kikérje: igen eltérő különbségre akadunk ő és Pessalozzi közt. Pestalozzi ugyanis, eltérőleg Comeniustól, Rousseau kivül senkit sem említ, hogy reá paedagogiai tekintetben hatással lett volna, sőt 1769-től kezdve 30 évig semmi könyvet sem olvasott, a mint ezt maga állítja: „Wie Gertrud ihre Kinder lehrte“ című művében És még azt is szükségtelennek tartá, hogy nagy elődére Comeniusra való tekintettel haladjon előre vagy csak reá hivatkozzék is, ámbár kétségtelen, hogy róla biztos tudomása volt.

Ezeknek alapján kimondhatjuk, hogy míg Com. obiectiv alaptermészete inkább sokoldalú obiect fejlődés után sovárgott, addig Pest. épen ellenkezőleg inkább gyökeresen forradalmi jellemet tüntet fel. Hisz maga Pestalozzi mondja hatytyudalában: „Én magamat egyes erők s hajlamok kifejtésében tüntettem csak ki, Csupán azért tudtam lelkesülni, a mire érzelmem ösztönzött. Minden, mit szívem kívánt, ennek teljesülése csak a fej rovasára történt. Így volt reám nézve mindig fontosabb az érzelem vágyainak teljesítése a gyakorlati keresztülvitelnél.“

Az elmondottakból világosan kitünik, hogy Com. és Pest. két egymással ellentétes jellemű egyén: az egyik az értelem-, a másik az érzelem embere. Más szóval: Comeniusban a reflexio, Pestalozziban a phantasia az uralkodó elem. Ezen alaptermészeteik ellentéte munkásságukban is világossá lesz. Míg Comenius alapos tudományos miveltség szerzése végett a herborni és heidelbergai egyetemeken lankadatlan szorgalommal tanulta a theológiát és bölcsészetet és az így nyert ismereteit Angliában és Hollandiában tett utazásai által még inkább szélesíté, addig Pestalozzi egy haldokló barátjának figyelmeztetésére elhagyva Zürichben a theológiát, jogot és történetet kezdett tanulni. Így tehát Pest. soha sem volt hazája bércein kivül s tulajdonképeni egyetemre soha sem járt. Ellenben Comenius sokat tanult, sokat járt és látott és mély tudományosságát világosan is hirdeti az ő Didacticája s azon tény, hogy őt Schwédhon, Anglia és Franciaország iskoláinak szervezésére hitták meg.*)

Turcsányi Gyula.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

Az iglói magyar kir. állami tanítóképezde negyedik értesítője az 1876—7-iki tanévről. Az igazgatótanács megbízásából a tantestület közreműködésével szerkesztette dr. Emericz Gy. tanítóképezdei igazg. Tartalma: I. A magas Tátra látképe és megvilágítása. E teljes

* Meghivatott hazánkba is 1656-ban II. Rákoczy Gy. által a pataki iskola rendezése céljából, itt is irván híres „Orbis pictus“-át. Szerk.

egy ivre terjedő értekezést írta dr. Emericy Géza. — II. A gombák tanítása a népiskolában. Módszertani eljárás, u. m. 1. a gombák szemléltetésének eszközei; 2. az egyes gombák tárgyalása; 3. összehasonlítás; 4. ismétlődő összefoglalás. E nagyon érdekes és tanulságos értekezésben 35 különböző gombafajt ismertets a gombatanításnak a népiskolába való sikeres bevitele és kezelésére nézve utasítást ad Somogyi Géza. — III. Az iglói tanítóképző története. Irta: Nagy Gyula. Az igazgatótanács és tanári testület működése. — A tanári kar névjegyzéke: Dr. Emericy Géza (igazgató), Nagy Gyula, Somogyi Géza, Nagy Iván, Egner Adolf, Kövi Imre, Fábry János, Gornály József, Löwy Mór, Putsch Tóbiás. Kimutatás az intézet növendékeiről. Az I-ső osztályban volt 30; a II-ban 21; a III-ik osztályban 18 növendék.

— A brassói bel- és bolonya külvárosi magyar kir. állami elemi népiskolák tanítói: Orbán Ferenc igazgató, Borosnyai Póli, Böhm Jenke, Csia István, Derzi Jenő, Cinner Janka, Kassics Ella, Kilin György, Sigmond Gizella, Szemerjai Róza, Téglás István, Török Sándor. A tanulók

létszáma: A mindennapi négy iskolában beirt tanuló volt 409; az ismétlő iskolában 171; összesen 580. Felsőrelvák ezután az értesítőben az egyes osztályok tantárgyai — részletezve, továbbá a taneszközök és tanítói könyvtár jegyzéke.

— A szeged-belvárosi tanítótestület vezetése alatt álló közs. népiskolákról kiadott értesítő közöl 1) „Tanügyi adatok“-at az összes fiu- és leányiskolákról s az árvaházakról, Ferenczi János igazgatótól. 2) Egy értekezést „A nyilvános vizsgálat szervezéséről“ Vass Mátyástól. 3) Közli az adományok- s jutalmakat. 4) A szeged belvárosi, a tanyai tanítótestület, a hitoktatók s az iskolaszék tagjainak névjegyzékét. 5) A különböző osztályok tanulóinak érdemsorozatát. Végül 6) statisztikai kimutatást az iskolába járt tanulókról, mely szerint a belvárosi közs. elemi fiu- és leányiskolákba, a Rókuskülvárosi fiu- és leányiskolába, a moravárosi fiu- és leányiskolába, az árvaházba járt összesen 1719 tanuló, kik közül 955 fiu, 764 leány. Az ipariskola 8 osztályába járt 655 tanuló. Szeged városának az összes népiskolákra fordított kiadásai felülhaladják az 50 ezer forintot. A tanítók száma — a hitoktatókkal együtt — volt 58.

T Á R C S A .

KORAFEJLETTSÉG A GYERMEKEKNÉL

Fenséges dolog a tavasz fésző bimbóit, hasadó rügyeit szemlélni; mondhatnók, hogy ha a nyíló természetbe, a teremtés mindig megújuló csodáiba pillantunk be, lelünk fölfrissül és új kedv, új remény száll bele. De még fenségesebb, még megragadóbb látvány a bimbózó, fejlődő gyermekvilágba bepillantani, mikor az ébredő szellem első nyilvánulásai elárulják azon irányt, melyet fejlődése követni akar. A gyermektavasz e virágai elbájolnak minden érzéködélyt; e virágokat még nem perzselé le az élet rekkenő napfénye; még nem törték le a szenvedélyek zivatarai és a kisébredő szellem minden apró mozzanata újabb reményre gyulaszt.

Különösen a nagy és nemes lelkek gyermekkorában nyilvánult jóslatszerű vonások érdekelnék és kötik le figyelmünket. Minél kiválóbb szolgálatokat tettek az emberiségnek, annál érdekeltőbb gyermekkoruknak bármily apró mozzanata, mert abból már a jövő szellemóriás vagy jövő angyal néz reánk.

Azt hisszük tehát, hogy kedveskedünk olvasóinknak, ha itt a gyermekí fejlettség ily nyilvánulásából kötött virágfüzért nyújtunk; még pedig szem előtt tartva mind az elmetehetség, mind a jellem, mind a cselekvés tekintetében figyelmet ébresztő fejlettségi nyilvánulatokat.

A tanulás és tudás vágya korán mutatkozott és árulta el magát különféle jelek által. Lessing alig három éves korában le akarta magát festetni és arra kérte szüleit, hogy könyvek közt ülve ábrázolják; mert azokat nagyon szerette és köztök jól érezte magát, bár még olvasni nem tudott.

Müller János a híres német történész gyakran kapott nagyatyjától rézmetszeteket ajándékba, melyeken

nevezetes események voltak szemléltethők. Ha nagyatyja a képeket megmagyarázá és elbeszélé az általuk ábrázolt eseményeket, a gyermek minden szót mohón nyelt el és azért történt, hogy mielőtt olvasni tudott volna, a hazája történetének főbb eseményeit érdekesen tudta előadni.

Mozart, ki zeneműveivel minden érző kedélyt felvillanyoz és elvarázsol, már három éves korában a zongorához ült és hangharmadokat (Terz) talált ki és öszhanguk gyönyörrel tölté el. Öt éves korában már oly készséggel játszott, hogy a jobb zongorajátékosok közé lehetett számitani; sőt e korában komponált is egy hangverseny darabot, melynek láttára csodálkozó atyja könyvekre fakadt.

Göthét a nagyanyjától kapott bábjáték annyira elragadta, hogy untalan vele foglalkozott; az élettelen bábokat személyekké tette és e színjáték néma személyzetének drámai életet adott. Ha anyja valami mesét nem mondott el egészen, ő meglepő igazságérzettel bonyolította le a félbemaradt eseményeket, a mi eléggé mutatja, hogy a későbbi drámairó és epikus nála már akkor nyilatkozott.

Franke Herman, a hallei árvaház alapítója, kora gyermekségében kérte anyját, hogy adjon neki egy szobát, hol zavartalanul tanulhasson és imádkozhassék. Gellert, a megható vallásos dalok költője, 13 éves korában egy szellemes költeménnyel üdvözölte atyját, melyben annak 15 gyermekét és unokáját azon 15 támaszhoz hasonlítá, melyek omlófélben levő lakásukat támogatták. De ennél még meglepőbb II. Rákoczy Ferencz kora fejlettsége. Munkács várának ostroma alatt, míg a szorongatott őrség az éber ellenség betörése ellen őrizte a várat éjjel, nappal, a

hősnőt, az eszményi jó anyát egy személyben, Zrinyi Ilonát a kilenc éves Ferenc Ilona napján egy verssel üdvözölte, melyben egy olyan gondolat van, mely a lángesz mélyreható szellemének egy korán szétpattant szikrája. Azt mondja, hogy Munkácsba szorult a szabadság. Minő mély érzés, mély gondolat egy gyermek ajkán a talajt vesztett szabadság utolsó talpalatnyi földjén!

Mily szép azon gondolata is, hogy az volt szent Helena, a Megváltó sírját keresőknek, mi a szabadság hőseinek Zrinyi Ilona. Nénje Julia 14 éves volt és szintén versben üdvözölte anyját; e vers szintén korán fejlett érzelmesség uegható példáját mutatja fel.

Kazinczy a görög nyelvet tíz éves korában önszorgalmán tanulgatta meg és annyira vitte, hogy Anakreont értette és fordítgatni kezdé. Tizenhat éves korában készített egy földrajtot.

Dayka kora ifjúságában oly tökéletesen elsajátította a latin nyelvet, hogy tizenhat éves korában már latin verseket írt. Eötvösünk mily kora fejlettséggel birhatott, hogy huszanhat éves korában az összes modern műveltség legproblemikusabb kérdéseit, a legmélyebb fürkészt, kiforrott gondolkozást igénylő társadalmi, politikai eszméket, lélektani talányokat, heható szellemmel veté fel és tevő vizsgálata tárgyává a Carthausiban!

Mily korán fejlett és fájdalom! korán szállt a sirba Tisza Domokos, kinek alig serdült korában meglepő kedély-fejlettségre mutató költeményei Arany Jánost is szép reményekre jogosíták. B. Amade, még nagy-szombati tanuló korában kitűnő latin szónoklatot írt. Dukai Takács Judit mar költői hirnévnek örült alig tizenhat éves korában. Petőfynek egész élete a meglepő gyors fejlődés csodáival van tele. Jelleme, fékezhetetlen dacza, mindent megoldasztó szenvedélye, mily korán nyilatkozik! Sokszor a gyermeknél hatalmasan lép föl a hajlam, mely egész életének irányzója lesz.

A hires orgonista Engel, kinek zenei alkotásai nagy részt remekművek, maga beszéli el, hogy már kis gyermek létére a merseburgi egyházban szent áhitattal és kimagyarázhatatlan meghatottsággal csüngött az orgona játékon. Feszült várakozással lesé az első orgonahangot és azután az orgonakarba ment fel és tiszteletteljes távolból szemléle a rejtélyes hangszert.

Hölty német költőt oly szenvedélyes tudás-vágy izgatá, hogy még éjjel is lámpa mellett ült és könyveibe mélyedett. Minthogy azonban gyengélkedő vala és a sok olvasás ártott neki, szülői elvették a lámpát. De segített magán. Maga készített egy répából lámpát magának és folytatá éji tanulmányait, mig rajtakapták.

Schiller kilenc éves korában látott először egy fényes színházi előadást, és oly erős volt rá ennek hatása, hogy szüntelen színházról álmodott és már egy szomorujáték készítésével foglalkozék. Mivel egyházi

pályára volt hajlama, gyakran felállott egy-egy székre és annak módja szerint prédikált.

Figyelemreméltó jelét adta szellemes koraérettségének és komolyságának Washington azon naplóban, melyet gyermekkorában fogalmazott, melyben a társaságban és társalkodásnál követendő magaviseletre nézve a következő szabályokat állítja fel: 1. Ha emberek közé méssz, semmi olyat ne tégy, mi által a társaságban bárki iránti tekintetet megsértenéd. 2. Ne aludj, ha mások beszélnek, ne ülj, ha mások állanak; ne beszélj, ha hallgatnod kellene és ne menj tovább, ha mások megállanak. 3. Ne hizélkedj senkinek és ne tréfálj olyannal, ki a tréfát nem érti. 4. Társaságban ne olvass sem könyvet, sem levelet, sem másiratot. Ha még is valami szükség kényszerit erre, kérj előbb bocsánatot. Ha más ir vagy olvas, ne lépj hozzá olyan közel, hogy vele együtt olvashass. 5. Arczod legyen barátságos, de komoly alkalmakkor komoly. 6. Soha se mutasd, hogy örülsz másnak baján, ha ellenséged volna is az, stb. E néhány mondat nem sejdítetteti-e a leendő nagy államférfiu bölcsességét és nemes lelkét?

De nemcsak az értelmi tehetség kora nyilvánulására vannak szép példái, de gyakran a tevékenység ösztönét, a jellem első alapvonásait is meglepetve szemlélhetjük egyes gyermekeknél. Erre is Washington szolgálhat például. Már gyermekkorában nyilatkozott harc-vágya. Tanulótársait csapatokba osztá, velök őrállást, katonai mozdulatokat gyakoroltatott be: kis csatákat vívtak a gyermekek, ő volt mindig az egyik fél vezére. Korán nyilatkozott a lelki erő XII. Károly svédkirálynál. Az ápolónő egy székre ülteté és megígérteté vele, hogy ülve marad, mig visszatér. E közben belép a királyné és a herceget a templomba akarta magával vinni. De Károly nem moccant. Mikor a királyné csodálkozva tudakolá engedetlenségének okát, a gyermek elmondta ígérétét és azon szilárd elhatározását, hogy ő azt teljesíteni szándékozik. Bizonyára már e jelenetben nyilvánul azon férfias erély, mely tekintetben XII. Károly páratlanul áll a történelemben. Braunschweig Lipót, emberszeretetének, melynek megható bizonyítékát adta 1785-ben az Odera kiöntése alkalmával, mikor életét tette kockára, már gyermekkorában szép jele azon ohajtása, hogy ő csak azért kíván pénzt, gazdagságot, hogy a szegényekkel megoszsa; mert azért vannak az előkelők, gazdagok és hatalmasok, hogy a szegényeken és nyomorultakon könyörüljenek. De a merészség és rettenthetetlenség is korán nyilatkozik egy egy esetről, így Ruyter tengernagynál. Ez egyszer gyermekkorában a vliessingeni egyház tornyának állványára mászott fel, melyet épen a jókora toronygomb alá készíttetek volt. Innét még magasabbrakuszott és gondatlan élvezettel gyönyörködék a körülfekvő vidék nézésében. E közben a munkások befejezik munkájukat és magok után felszedték a létrákat a nélkül, hogy a magán ülő gyermeket észrevették volna.

Csak lent vették észre a gyermeket és kinos aggodalom tölté el őket. De Ruyter segített magán; összetörte a palatáblákat a fedelen, hogy legyen hová támaszkodják és azután kezét és lábát oly ügyesen tudá használni, hogy néhány perc alatt baj nélkül az állványra tudott lekuszni.

Nettelbeck, a híres hajós kapitány, már gyermekkorában hajós kapitány akart lenni (és valószínűen nevelői is hibások e tekintetben, mert egy csomó hajós kalandot meséltek a fejébe.) Minden forgásból, minden fahéjból hajócskát csinált magának, papiros-vitorla megtette a szolgálatot, a zsilip vize volt a tenger. Mindig a kikötőben ült volna, a hajó volt kedvence játszóhelye és a matrózok legkedveltebb környezete.

A fölfedező tehetségnek is korán mutatkoztak jelei. Hephensson az első gőzös feltalálója, mint gyermek, szabad óráit arra használta, hogy kis malmokat, gépeket csinált szalma, nád és fából, szeme örömtől sugárzó, ha a szél egy-egy remekét mozgásba hozta, vagy ha leleményes módon keréket hajtó patakot tudott előteremteni. Legkedvencebb foglalkozása volt gépeket csinálni agyagból. Hasonló példákat hozhatunk fel. Napoleonról (ki már a brienne-i katona iskolában erősen elárulá, hogy vezérkedni van hajlama) Linnéről (kit már csecsemő korában nem lehetett semmivel könnyebben lecsillapítani, mintha virágokat muttattak neki és a ki gyermekkorában ritkán tért haza sétájából növények nélkül és mohó kíváncsisággal figyelt atyjára mikor neki e növények és virágokat megnevezte és azokról beszélt), Thorwaldsenről, a szobrászat egyik legkitünőbb alakjáról (ki mint gyermek mindennemű faragásban meglepő ügyességet tanusított és egyszer atyjának, ki egy oroszánt akar kiábrázolni és nem végezte be művét, segített azt bevégezni) és más nagy szellemekről.

De legyen elég a példából. Miért hoztuk fel a korafejlettség e példáit? Nem mulattatásból és minden neveléstani, társadalmi czélzat nélkül, sőt inkább a család és iskola kötelességére akarunk utalni ily jelenségekkel szemben. Soraink czélja az volt, hogy a tehetséges gyermekek iránt — legyenek azok bármily sorsban, sőt annál inkább, ha nyomorult viszonyok közt fedezzük fel őket — érdeket ébreszszünk. Mert hiszen mai napság is léteznek csodagyermek, gyakran legkövetlenebb környezetünkben fordulnak elé.

Mily fenséges dolog, mily szolgálat az emberiségnek, mint hozzátartozik a legigazibb kultushoz: az emberiséghez egy istentől megáldott tehetséget kifejlesztésre segíteni és az emberiség áldására oly magaslatra helyezni, honnét szelleme fényét a világra szórja szét. E gondolat lelkesíté azokat, kik Lipcsében egyület alkottak, „szegény tehetséges gyermekek fölsegelésére“, mely már egész csendben meglehetősen számú kiváló tehetséggel bíró gyermekeket részesített gondos képzésben.

Kedves olvasóm, ha tehetsz valamit arra, hogy egy tehetséget, melyet szegény, elhagyatott zugában fedeznél fel a társadalomnak, napfényre hozz, emberszereteted tőkének kamatait nemcsak a segélyedben részesültek halálkönyveiben, örömtől átszellemült tekintetében, hanem azon áldásteljes eredményekben is fogod megtérítve látni, melyek a reményteljes védenekhez fűződnek.

Hegedüs István..

IRODALMI UJDONSÁGOK.

Szerkesztőségünkbe beküldött, következő új művekre hívjuk fel olvasóink szíves figyelmét.

A németnyelv sajátossága, a magyar nyelvsajátosságokra vonatkozó jegyzetekkel. Rövid tan- és kézikönyv iskolai és magán használatra. Irta Nordheim Gyula, a budapesti kereskedelmi akadémia tanára. Kiadja Lafite Emil, Budapest, 1877. Ára 1 frt 50 kr.

Németnyelvtan, középtanodák használatára. I. II. rész. Szerkesztette Heiling Károly. Budapest, Aigner Lajos, 1877. Ára 70 kr.

Számítási és gyakorlati példatár. Irta Madzsar János, gymn. r. tanító. Második javított kiadás. A fordítás jogot szerző fentartja magának. Budapest, Zilahy Sámuel, 1877. I-ső füzet az első oszt. számára; ára 12 kr. — II-ik füzet, a második oszt. számára; ára 20 kr. — III-ik füzet, a harmadik oszt. számára; ára 20 kr. — IV-ik füzet, a negyedik osztály számára; ára 20 kr. Kiadtuk bírálatra.

Vezérkönyv a számításban. Néptanítók számára. Irta Madzsar János, gymn. r. tanító. II-ik javított kiadás. A fordítás jogot a szerző fentartja magának. Budapest, Zilahy Sámuel, 1877. Első kötet az I. és II. osztály számára. Ára 60 kr. Második kötet, a III. és IV. oszt. számára. Ára 72 kr. Kiadtuk bírálatra.

Természettudományi olvasókönyv, a népiskola felsőbb osztályai számára. Szerkesztette Péterfy Sándor. I-ső rész, ára 50 kr. Minden egyes példány árából 2 kr. az „Eötvös-alap“ gyarapítására fordítatik. Budapest, 1878. Grimm és Horovitz könyvkereskedése. — Ha lapunk tere engedni fogja, még visszatérünk e művecskére.

VEGYESEK.

— Tordán a múlt hóban kisdédóvó-intézet nyitotta meg; nevelőnőül Rákosi Gizella választott meg.

— **Kinevezések.** A m. ludasi gazdasági szakosztályllyal megtöltendő felső népiskolához igazgatónak Nyárádi Dénes, r. tanítónak Nagy Béla, a felvinci állami iskolához tanítónak Antal Dénes, tanítónőnek Szabó Lujza nevezettek ki.

— **A hivatalos lapban** országrészünkben következő tanítói állomásokra van pályázat hirdetve: a petrozsényi állami népiskolához; jávadalma 600 frt fizetés, lakás és kert; pályázati határidő sept. 20. Csik-borsovai községi népiskolához 300 frt fizetés és lakással; határidő sept. 22. Homorodoklandi közs. iskolához 200 frt fizetés és lakással; határidő sept. 20. A csik-vacsárcsi közs. iskolához, 300 frt fizetés, lakás és tűzifa illetményvel; határidő sept. 22. A szilágy-nagyfalui közs. iskolához 300 frt fizetés, 50 frt lakbér és 2 öl tűzifa illetményvel; határidő sept. 22. És végül a dézs-városi kisdédóvdánál üresedésbe jött nevelői állomásra 400 frt fizetés, lakás és 2 öl tűzifa illetményvel. Határidő sept. 25.